KİŞİLİK ÖZELLİĞİ VE DUYGULARIN RİSK ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ

Prof. Dr. Selim AREN
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
saren@yildiz.edu.tr

Arş. Gör. Hatice NAYMAN HAMAMCI
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
hnayman@yildiz.edu.tr

Safvan ÖZCAN
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, lisans öğrencisi
ozcan.safvan@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı endişe, korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü gibi duygu değişkenleri ve dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik, açıklık şeklinde tanımlanan Beş Büyük kişilik değişkenleri ele alınarak bu değişkenlerin risk alma davranışına etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Veri toplama süreci sonunda kolayda örnekleme yöntemi ile kullanılabilir 382 tane anket elde edilmiştir. Toplanan verilerin analizinde SPSS21 İstatistik programı kullanılmış ve korelasyon, doğrusal regresyon, tek yönlü varyans analizi (anova) ve faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın her aşamasında çalışmanın güvenilirliğine önem verilmiş ve toplanan verilere güvenilirlik testleri uygulanmıştır. Sonucunda anket verileri güvenilir ve yorumlanabilir çıkmıştır. İlk olarak olarak kişilik özellikleri ve duygular ile risk alma davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Riskten kaçınma davranışının korku ve üzüntü duyguları ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ardından duyguların ve Beş Faktör 'de yer alan kişilik özelliklerinin risk alma davranışına etkisi ayrı ayrı ele alınmıştır. Riskten kaçınma davranışının korku ve üzüntü duyguları ve nevrotik ve uyumlu kişilik özelliği ile pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların finansal yatırımlarını yaparken %38.2 oranında resmi kurum ve açıklamalar ve %34,6 finans uzmanlarını öncelikli bilgi kaynağı olarak dikkate aldıkları da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Büyük Beşli Kişilik Özelliği, Duygular, Riskten Kaçınma.

Abstract
The aim of this study is to investigate the effect of Big Five Personalities and emotions including fear, hope agency, happiness, anger and sadness on individual risk aversion behavior. For this purpose, in total, 382 surveys data was collected by using online survey method with easy sampling by taking into account voluntary participation. In this study, correlation, anova, factor and regression analises were performed with the help of SPSS21. First, the relations between personalities and risk aversion behavior and between emotions and risk aversion were tested each other. It has been determined that fear and sadness; agreeableness and neuroticism are positively related to the risk aversion behavior. In addition, It has been concluded that %38.2 of participants regard official institutions and their explations and %34,6 of the participants regard finance experts as the primary source of information while making their financial investments.

Keywords: Behavioral Finance, Big Five Personality, Emotions, Risk Aversion.

1. Giriş

Finans alanındaki çalışmalar incelendiğinde üç önemli dönemin ortaya çıktığı söylenebilir. İlk dönemdeki kuramların tamamı bireylerin karar alırken rasyonel davrandığını varsaymıştır. Literatürde klasik finans dönemi olarak adlandırılan bu dönemde yapılan araştırmalarda yoğun matematik

kullanılmış ve finans tek başına bir disiplin olarak görülmekten ziyade ekonominin bir alt dalı olarak kabul görmüştür. Neo klasik finans olarak isimlendirilen ikinci dönemde de araştırmalarda bireylerin rasyonel davrandığı kabul edilerek davranışları incelenmiştir. Ancak bu yaklaşımın bireylerin davranışlarını anlamada ve öngörmede yeterli olmadığı, bireylerin doğası gereği davranışlarında her zaman rasyonel olamayacağı çeşitli araştırmacılar tarafından gündeme getirilmiştir. Buna paralel olarak "Davranışsal Finans" kavramı doğmuştur. 1980 ve sonrasındaki dönem post klasik dönem olarak adlandırılmış ve psikoloji temelli konular bu dönemde sıkça araştırmalara konu olmuştur. Davranışsal finans, bireylerin karar alma davranışlarını incelerken insan psikolojisinin etkisini de dikkate alır. Bu incelemelerde psikoloji ve sosyoloji biliminden yararlanır.

Davranışsal finans, bireyin finansal kararlarını incelerken kişilik özellikleri, duygular, finansal okuryazarlık ve risk faktörü gibi çeşitli değişkenlerini dikkate alır. Literatürde risk kavramı birçok boyutuyla ele alınmış, bu çalışmalarda risk algısı, riskten kaçınma, risk ölçümleri, riskli yatırım niyeti ve risk toleransı incelenmiştir. Öfke, umut, korku, üzüntü, mutluluk gibi duygular da davranışsal finans alanında yapılan çalışmalara konu edilmiştir. Davranışsal finans alanındaki diğer çalışmalar ise bireylerin yatırım gibi finansal kararlar alırken kişilik özelliklerinin ve finansal okuryazarlık seviyelerinin etkilerini incelemiştir. Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bulgular davranışsal finans alanına önemli katkılar sunmuştur.

Bu çalışmada endişe, korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü gibi duygu değişkenleri ve dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik ve açıklık şeklinde tanımlanan Beş Büyük kişilik özellikler ve demografik değişkenler ele alınarak bu değişkenlerin risk alma davranışına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca kişilerin finansal yatırım yaparken öncelikli bilgi kaynaklarının tespitine yönelik analizler uygulanmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkacak bulguların literatüre katkı sunması beklenmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında sırasıyla literatür taraması, uygulama ve sonuç kısımları yer almaktadır.

2. Literatür Taraması

2.1. Kişilik Özellikleri

Kişilik sözcüğü Latince kökenli bir kelime olup Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından ''Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, şahsiyet ve bireyin toplumsal hayatı içinde edindiği alışkanlıkların ve davranışların bütünü.'' şeklinde tanımlanmıştır ve uzun yıllardır psikoloji bilim dalının en temel araştırma konularından biridir. 1980li yıllardan itibaren finans alanında davranışsal konuların incelenmeye başlanması ile ise davranışsal finansın araştırma konuları arasına girmiştir.

Bu araştırmada kişilik özelliklerini belirlemek için Beş Büyük Kişilik Özelliği (Big Five Theory) Kuramından yararlanılmıştır. Kuramın ilk temelleri Galton'un 1884 yılında gerçekleştirdiği sözcüksel çalışmalar ile atılmıştır (Galton, 1884). Kendisinden önce yapılan sınıflandırma çalışmaları için '5 faktör' deyimini ilk defa Goldberg kullanmıştır (Goldberg, 1990). Costa ve McCrae (1999)'de beş faktörün kişilik özelliğini temsil ettiğini kanıtlar öne sürerek savunmuş ve Beş Büyük Kişilik Özelliği son halini almıştır. (Bozkurt, 2018) Beş faktör olarak da adlandırılan kuram, uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, nevrotiklik ve açıklık ve bu kavramların zıt kavramlarından oluşmaktadır (John ve Srivastava, 1999). Beş Büyük Kişilik Özelliği Kuramı birçok alanda yapılan araştırmalarda kişilik özelliklerini sınıflandırmak için kullanılmaktadır.

Uyumluluk: (John ve Srivastava, 1996) uyumluluğun alt boyutu olarak güvenilir (affedici), basitlik, fedakâr, uysal, alçak gönüllü ve iyi niyetli kavramları belirlenmiştir. Uyumlu kişilik özelliği belirgin kimseler nispeten diğer insanlarla daha iyi anlaşır, başkaları için endişe duyar, karşısındaki insanların duygularını kolayca anlayabildikleri ve yorumlayabildikleri için empati kurarken zorlanmazlar (Bozkurt, 2018). Uyumluluk kişilik özelliği daha düşük bireyler genelde yakın arkadaş canlısı olmayan, huysuz ve zor geçinilen kimselerdir (Sayar ve Dinç 2008).

Dışa Dönüklük: (John ve Srivastava, 1996) sosyal, kendine güvenen, enerjik, maceracı, hevesli ve sempatikliğin dışa dönüklük faktörünün alt boyutu olduğunu belirtmiştir. Dışa dönük kişiler toplum

içinde bulunmaktan haz alırlar. Dış dünya ile etkileşime geçmede kendisine güvenir. Dışa dönük insanlar olumsuz olaylar ile yüzleştiklerinde olumlu ruh hallerini başarılı bir şekilde koruyabilirler (Ünsal, 2010).

Sorumluluk: Kısaca vicdanlılık ve öz disiplin olarak adlandırılabilir (Bozkurt, 2018). Sorumlu kişilik özelliği belirgin kişiler çalışkan, azimli öz disiplini yüksek, görev ve sorumluluk bilincine sahip kişilerdir. İşlerini erteleme eğilimi ve güçlükler karşısında vazgeçme eğiliminde bulunmazlar (McCrae, Costa, ve Busch, 1986; John, 1989). Sorumluluk kişilik tipi Somer ve Goldberg tarafından özenli, disiplinli, çalışkan, mükemmeliyetçi ve iradeli kavramları ile açıklanmıştır (Aktaran, Bozkurt, 2018).

Nevrotiklik: Nevrotiklik düşük duygusal denge olarak tanımlanabilir. Kişilerin duygusal dengesi düşük olduğunda karamsar, kaygılı, gergin, sabırsız, olma eğiliminde oldukları ve ruh hallerinin çabucak değiştiği gözlemlenmiştir. (Mcrae vd., 1986) ve (John, 1989)'un nitelendirmeleri göz önüne alındığında bu kişilerin aceleci, şüpheci, sabırsız, sinirli ve bunalımlı kişiler oldukları kolayca söylenebilir. Vestre'ye göre duygusal dengesizliğe sahip ya da duygusal dengesi düşük olan kişiler (nevrotik kişiler) dengesiz duygu durumundan dolayı sinirli bir yapıda olabilir, rahatsız edici duygulara karşı daha hassas olabilir ve hoşa gitmeyen durumlar hakkında düşünmeye ve olumsuz eylemlerde bulunma eğilimi gösterebilirler (Aktaran, Bozkurt, 2018).

Açıklık: Açıklık ifadesi bireyin yeni deneyimlere karşı istekli ve fırsat kollayan yapısını ifade eder. MacCrae ve Costa ise açıklık kişilik özelliği belirgin kişileri entelektüel merak sahibi, yeni deneyim ve fikirlere karşı ilgili ve beklenti içerisinde olma özelliklerine sahip olan kişiler olarak tanımlar. Açık kişiler entelektüel konularla ilgili, meraklı, hayal gücü kuvvetli olarak tasvir edilmiştir (McCrae, Costa, and Busch, 1986; John, 1989).

2.2. Duygular

Duygu, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından ''Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim.'' şeklinde tanımlanmıştır. Birçok araştırmacı duyguları farklı boyutlarda ele almıştır. Safran ve Greenberg, (1991), Duyguların davranışların ortaya çıkmasında önemli olduğunu ve yaşamsal motivasyon sağladığını vurgular. Frijda (1994)'e göre ise duygular güdüleme özelliğine sahiptir ve birey ihtiyaçlarını karşılarken bireyi güdüler, kişilerin davranış şekilleri ile ilgili bilgi sağlar. Duygular davranışsal finans alanında da psikolojik faktör olarak ele alınmıştır. Bazı duyguların 28 günlük süreçlerle tekrarlandığını, davranış ve risk tercihini etkilediğini belirtmiştir (Aktaran;Aren ve Akgüneş, 2018).

Korku: Geçmiş deneyimler aracılığıyla gelişen tehlikelere karşı verilen tepkilerdir. (LeDoux, 2000). Crisan vd. (2009) korku ile risk alma davranışı arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Aren ve Akgüneş (2018) korku ve üzüntü ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuş, kişilerin risk ve üzüntüsünün arttıkça risk alma isteğinin azaldığını ve bireylerin riskten daha fazla kaçındıklarını belirtmiştir.

.

Umut: Aren ve Akgüneş, (2018) umut duygusunu kişinin geleceğe dair istediği bir sonuca yönelik olumlu düşünce, istek ve inanç şeklinde tanımlamıştır. Umut kavramı ile ilgili en geniş kapsamlı çalışmaları gerçekleştiren Jerome Frank, umudun duygu ve düşüncenin karışımı olduğunu ve iyi olma duygusu veren, kişiyi harekete geçmesi için güdüleyen özellik olarak tanımlamıştır (Aktaran, Akman, Korkut, 1993). Davranışsal finans alanında risk ve umudu birlikte inceleyen çalışmalara Reiamann vd. (2014)'ın çalışması ve Aren ve Akgüneş (2018)'ın çalışmaları örnek gösterilebilir.

Mutluluk: Kişilerin öznel olarak iyi olması olarak tanımlanabilir (Demirel, 2018). Duygusal iyilik halini ifade eden mutluluk aynı zamanda kişinin hoşnutluk, yoğun neşe ve tatmin olma durumu şeklinde tasvir edilmiştir (Kalvans, 2012). Mutluluk demografik durum ve kişilik özellikleri gibi faktörlerden etkilenebilir (Lyubomirsky vd, 2005).

Üzüntü: Aren ve Akgüneş, (2018) üzüntüyü değer verilen kişi veya nesnenin kaybedildiğinde yaşanan yokluk hissi ve acı olarak tanımlamaktadır. Rajagopal ve Pham, (1999) gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda üzüntünün risk isteğine yol açtığı sonucuna varmışlardır. Angie vd. (2011), üzüntünün risk üzerinde kısmen bir etki sahibi olduğundan ve bu etkinin demografik faktörlere göre değişkenlik gösterebileceğini ifade eder. Aren ve Akgüneş (2018), üzüntü ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır ve Rajagonal ve Pham (1999)'un aksine Aren ve Akgüneş (2018), bireylerin üzüntüsü arttıkça risk alma isteklerinin azaldığını ve riskten daha fazla kaçındıklarını belirtmiştir.

Öfke: Bireylerdeki doygunluğa ulaşmamış isteklere, istenmeyen durumlara, sonuçlara ve karşılık bulmayan beklentilere yönelik duyulan içsel tepkidir. Soykan (2003), öfkenin diğer duygular gibi doğal olduğunu, evrensel ve sağlıklı olarak ifade edildiğinde olumlu ve yapıcı özelliği hasebiyle kişiler arasındaki iletişimi düzeltmeye katkı sağlayan bir duygu olduğunu belirtmiştir. Habib ve Cassotti ve Angie, öfkenin bireyleri karar alırken riskli seçimlere yönelttiğini öne sürer. Fessler vd. ve Ferrer vd. öfkenin cinsiyetlere göre risk alma davranışı üzerinde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır (Aktaran: Aren, S. ve Akgüneş, A.O. 2018).

2.3. Riskten Kaçınma

Kökeni Fransızcaya uzanan ''risk'' kelimesi Türk Dil Kurumunca (TDK) ''Zarara uğrama tehlikesi, riziko'' olarak tanımlanmıştır. Anbar ve Eker (2009) ise riski, gelecekte beklenmeyen olayların ortaya çıkma olasılığı şeklinde betimlemiştir. Aren ve Aydemir (2017), riskten kaçınma tutumunu bireylerin genel olarak hayatlarında risk almaktan ne ölçüde kaçındıklarını ölçen bir tutum olarak tanımlamıştır. Riskten kaçınma kavramı bireyin riske karşı yaklaşımı ile ilgili bir kavramdır. En basit şekliyle riskten kaçınma, karşılaştırılabilir getirilere sahip seçimlerle karşılaştığında bireyin daha az riskli seçeneği tercih etmesidir (Daşdemir, 2007). Riskten kaçınma riskten uzak durma eğilimi olarak tanımlanmakta ve kişilik özelliği olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla riskten kaçınma eğilimi, herhangi bir ürünü özellikle de riskli olan ürünü satın alan ve almayanlar arasındaki ayrım için kullanılan önemli bir niteliktir (De Matos vd. ,2007). Karar verme süreçlerimiz sadece karşılaşılan gerçek risk tarafından değil risk algısı tarafından da etkilenmektedir (Rauhofer, 2008).

2.4. Finansal Okuryazarlık

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'na göre finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kaynaklarını, ekonomik refahlarını sağlamak ve sürdürmek amacıyla etkili bir biçimde yönetebilme bilgi ve becerisine sahip olmaktır (TCMB, 2017, bülten:48). Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek bireylerin risk karşısında daha doğru finansal karar aldıkları ve aldıkları bu kararları da daha etkin bir biçimde uyguladıkları gözlemlenmektedir (Aktaran TCMB, 2017 bülten:48). Finansal okuryazarlığı yüksek kişiler, risk yönetimi konusunda daha etkindirler. Aren ve Meşe (2018), finansal okuryazarlık seviyesine göre riskli yatırım niyetinin değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir.

3. Uygulama

3.1. Metodoloji

Araştırma Türkiye'deki 18 yaş üzerindeki bireyler arasında gerçekleştirilmiş olup, veri toplama süreci sonucunda kolayda örnekleme yöntemiyle gönüllü katılım esasına bağlı kalınarak 06.10.2019-22.11.2019 tarihleri arasında 382 anket elde edilmiştir. Bu anketlerin 302'si çevrimiçi anket veri toplama yöntemiyle 80 anket ise elden anket yoluyla toplanmıştır. Toplanan verilere Spss programı kullanılarak güvenilirlik, geçerlilik, sıklık, faktör, korelasyon ve regresyon testleri uygulanmıştır.

3.2. Analiz ve Bulgular

3.2.1. Değişkenlerin Ölçümü

Araştırmada Beş Faktör (ya da Büyük Beşli): (uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, nevrotiklik, açıklık), duygular: (korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü) ve riskten kaçınma değişkenlerini ölçmek için 5'li Likert tipi ölçekten yararlanılmıştır. Kullanılan ölçekte; ''kesinlikle katılmıyorum'', 5; ''kesinlikle katılıyorum'' ifadelerini belirtmektedir. Demografik özellik değişkeni nominal ölçek ile ölçülmüştür. Finansal okuryazarlık düzeyi ise sübjektif olarak 5'li Likert tipi ölçek kullanılarak ölçülmüştür.

Büyük Beşli Kişilik Özellikleri: Dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik, açıklık kişilik özelliklerini ölçümlemek için Kalabalık and Aren (2018)'in Benet-Martinez and John (1998)'dan modifiye ettiği 25 maddelik ölçek kullanılmıştır.

Riskten Kaçınma: Riskten kaçınma davranışını ölçmek için Aydemir and Aren (2017)'in Donthu and Gilliland (1996) ve Burton et al. (1998)'dan geliştirdiği 7 maddelik ölçek kullanılmıştır.

Endişe: Endişeyi ölçmek için Grable vd. (2014) 7 maddelik ölçeği tercih edilmiştir.

Korku: Korku değişkenini ölçmek amacıyla Aren and Akgüneş (2018)'in Leary (1983)den uyarladığı 5 maddelik ölçeği kullanılmıştır.

Umut: Umut değişkenini ölçmek için Aren and Akgüneş (2018)'in Smyder vd. (1991)'den uyarladığı 4 maddelik ölçek kullanılmıştır.

Mutluluk: Mutluluk değişkenini ölçmek için Joseph et al. (2004)'den yararlanılarak 6 maddelik bir ölçek kullanılmıştır.

Öfke: Öfke değişkenini ölçmek amacıyla Gambetti and Giusberti (2012)'nin 5 maddelik ölçeği kullanılmıştır.

Üzüntü: Üzüntü değişkenini ölçmek için Doherty (1997)'nin 3 soruluk ölçeği kullanılmıştır.

3.2.2. Model ve Hipotezler

Araştırmanın Modeli

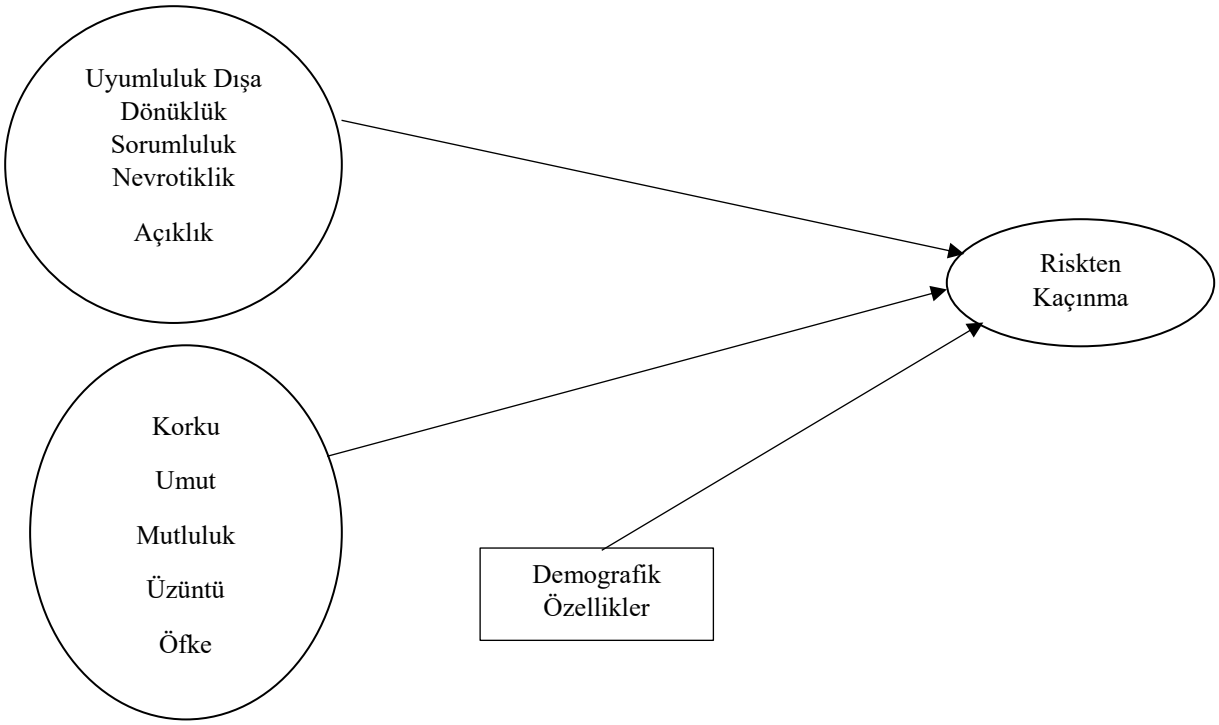

Araştırmanın Hipotezleri:

H1: Uyumlu kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H2: Dışa Dönük kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H3: Sorumlu kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H4: Nevrotik kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H5: Açık kişilik tipi ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H6: Korku duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H7: Umut duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H8: Mutluluk duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H9: Üzüntü duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H10: Öfke duygu durumu ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
H11: Riskten Kaçınma ile demografik özellikler bazında farklılık vardır.

4.3. Analiz

Tablo1: Demografik Özellikler

Toplam:382		Sıklık	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	187	49	49	49
	Kadın	195	51	51	100
Yaş	18-19	18	4,7	4,7	4,7
	20-30	330	86,4	86,4	91,1
	31-40	15	3,9	3,9	95
	41-50	8	2,1	2,1	97,1
	51 ve üzeri	11	2,9	2,9	100
Eğitim	İlk/Orta Okul Mezunu	3	0,8	0,8	8
	Lise Mezunu	101	26,4	26,5	27,3
	Üniversite Mezunu	239	62,6	62,7	90
	Yüksek Lisans/Doktora Mezunu	38	9,9	10	100
Medeni Durum	Evli	42	11	11	11
	Bekar	340	89	89	100

Araştırmaya katılan 382 kişinin 195'i kadın (%51), 187'si erkektir (%49). Araştırmaya, yaşları 18-19 yaş arasında 18 kişi (%4,7), 20-30 yaş arasında 330 kişi (%86,4), 31-40 yaş arasında 15 kişi (%3,9), 41-50 yaş arasında 8 kişi (%2,1) ve 51 yaşından büyük 11 kişi (%2,9) katılmıştır. Katılımcıların eğitim seviyesi incelendiğinde ise 3 kişi (0,8) ilk/ortaokul mezunu, 101 kişi (%26,4) lise mezunu, 239 kişi (%62,2) üniversite mezunu, 38 kişi (%9,9) yüksek lisans/doktora mezunudur. Katılımcıların büyük bir kısmı bekar (%89), 42 katılımcı (%11) ise evlidir.

Tablo2: Faktör Analizi (Varimax Döndürmesi) Sonuçları

	Uyumluluk	Dışa Dönüklük	Sorumluluk	Nevrotiklik	Açıklık	Korku	Umut	Mutluluk	Üzüntü	Öfke	Riskten Kaçınma
	K6	K1	K11	K16	K21	F1	HO1	HE1	SD1	AG1	R1
	K7	K2	K12	K17	K22	F2	HO2	HE2	SD2	AG2	R2
	K8	K3	K13	K18	K23	F3	HO3	HE3	SD3	AG3	R3
	K9	K4	K14	K19	K24	F4	HO4	HE4		AG4	R4
		K5	K15	K20	K25	F5		HE5		AG5	R5
								HE6			R7
Cronbach's Alpha	,829	,896	,907	,804	,876	,902	,835	,903	,764	,822	,822
KMO	0,887										
Bartlett	16121,696 (0,000) sign.										

Değişkenler arasındaki muhtemel ilişkileri ortaya çıkarmak ve ölçeklerin güvenilirliklerinin test edilebilmesi için açıklayıcı (keşifsel) faktör analizi uygulanmıştır (AFA). Araştırmada, faktör analizinin uygunluğunu gösteren KMO değerinin 0,882 olması nedeniyle örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğuna ve faktör analizinin yapılmasının uygun olduğu belirlenmiştir. Barlett Küresellik Testi sonucunun p (0.00) <0.05 çıkması, korelasyon matrisinde yer alan korelasyonların genel olarak anlamlı olduğu ve bu nedenle faktör analizinin yapılabilmesi için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Her bir değişkenin toplam çözüme ne derece katkı sağladığını tespit etmek ve toplam çözüm üzerinde olumsuz etki eden değişkenlerin belirlenip çıkarılması için Anti-Image Korelasyon Matrisi incelenmiştir. Sadece bir değişkenin 0.5'ten büyük olduğu sonucuna ulaşılmış ve analizden çıkartılmıştır (R6). Toplam Açıklanan Varyans tablosu incelendiğinde 12 açıklayıcı faktör boyutunun olduğu tespit edilmiş ve toplam varyans değerinin %71,443'ünü açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak 12 faktörlü analizin kullanılabileceğine karar verilmiştir.

Tablo 3: Kişilik Özellikleri ve Riskten Kaçınma

	Riskten Kaçınma	Uyumluluk	Dışa Dönüklük	Sorumluluk	Nevrotiklik	Açıklık
Riskten Kaçınma	1	,108*	-0,061	0,072	,212**	-,120*
Uyumluluk		1	,576**	,642**	-,106*	,551**
Dışa Dönüklük			1	,496**	-,172**	,545**
Sorumluluk				1	-,241**	,663**
Nevrotiklik					1	-,228**
Açıklık						1

Tablo 3'ten görüleceği üzere uyumluluk kişilik özelliği ve nevrotik kişilik özelliği ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki varken açıklık kişilik özelliği ile riskten kaçınma davranışı arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dışa dönüklük ve sorumluluk kişilik özellikleri ile riskten kaçınma davranışı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 4: Duygu Durumları ve Riskten Kaçınma

	Riskten Kaçınma	Korku	Umut	Mutluluk	Üzüntü	Öfke	Endişe
Riskten Kaçınma	1	,113*	0,026	0,012	,119*	-0,037	-0,025
Korku		1	-,139**	-,226**	,157**	,103*	,250**
Umut			1	,540**	,206**	0,058	-,124*
Mutluluk				1	,177**	-0,007	-,283**
Üzüntü					1	,156**	0,052
Öfke						1	,151**
Endişe							1

Tablo 4'te duygu durumları ve riskten kaçınma davranışı arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Riskten kaçınma davranışının korku ve üzüntü davranışı ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Öfke, endişe, mutluluk ve umut duyguları ile riskten kaçınma davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3'te ve Tablo 4'te korelasyon analizleri sonucunda riskten kaçınma davranışı ile ilişkisi bulunan uyumluluk, nevrotiklik; korku, üzüntünün riskten kaçınma davranışına etkisini incelemek üzere regresyon modeli kurulabilir.

Tablo 5: Uyumluluk ve Nevrotikliğin Riskten Kaçınma Davranışına İlişkin Regresyon Analizi

Değişken	Beta	Anlamlılık
Sabit		
Uyumluluk	,132	,009
Nevrotiklik	,226	,000
Düzeltilmiş R^2	,062	,000

Bireylerin riskten kaçınma davranışını ilişkili iki kişilik özelliği çerçevesinde tahmin edebilmek için regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 6'dan görüleceği üzere kurulan model anlamlıdır. Uyumluluk ve nevrotik kişilik özelliğinin riskten kaçınma davranışı üzerine etkisi kayda değerdir.

Tablo 6: Üzüntü ve Korkunun Riskten Kaçınma Davranışına İlişkin Regresyon Analizi

Değişken	Beta	Anlamlılık
Sabit		,000
Üzüntü	,104	,044
Korku	,097	,061
Düzeltilmiş R^2	,018	,000

Bireylerin riskten kaçınma davranışını ilişkili iki duygu durumu çerçevesinde tahmin edebilmek için regresyon modeli kurulmuştur. Regresyon analizi sonucundan görüleceği üzere kurulan model anlamlı çıkmıştır. Üzüntü 0,05 hata payı ile anlamlı iken korku 0,10 hata payı ile anlamlı kabul edilebilmiştir. Üzüntü ve korkunun riskten kaçınma davranışına etkisinden söz edilebilir.

Tablo 7: Bağımsız Örneklem T- Testi

	Cinsiyet	Ortalama
Riskten Kaçınma	Erkek	3,0893
	Kadın	3,3944

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Riskten Kaçınma	Equal variances assumed	0,581	0,447	-3,526	380	0,000
	Equal variances not assumed			-3,524	378,354	0,000

Bağımsız örneklem t-testi sonucundan anlaşılacağı üzere erkek ve kadın bireylerin ortalamaları arasında riskten kaçınma davranışı bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

Tablo 8: Finansal Yatırım Yaparken Öncelikli Bilgi Kaynağı

	Sıklık	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)
Resmi Kurum ve Açıklamalar	146	38,2	38,7	38,7
Finans Uzmanları	132	34,6	35	73,7
Aile, Arkadaş, meslektaş vb.	76	19,9	20,2	93,9
TV ve Basılı Medya	23	6	6,1	100
Toplam	377	98,7	100	
Kayıp	5	1,3		
Toplam	382	100		

Tablo 5'te araştırmaya katılan katılımcıların finansal yatırım yaparken öncelikli bilgi kaynaklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. 146 katılımcı (%38,2) finansal yatırım yaparken öncelikli bilgi kaynağının resmi kurum ve açıklamalar olduğunu belirtmiştir. Resmi kurum ve açıklamaların, katılımcıların en çok başvurduğu bilgi kaynağı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 132'si (%34,6) yatırım yaparken finans uzmanlarını öncelikli bilgi kaynağı olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir. 76 kişinin (%19,9) öncelikli finansal bilgi kaynağı aile, arkadaş, meslektaş vb'dir. Katılımcıların sadece 23'ü (%6) finansal yatırım yaparken TV ve basılı medyadan öncelikli bilgi sahibi olmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışmada bireyin riskten kaçınma davranışı üzerinde etkide bulunması muhtemel Beş Büyük Kişilik özelliği; endişe, korku, umut, mutluluk, öfke, üzüntü duygu durumları, demografik özellikler ve bireylerin finansal okuryazarlıkları incelenmiştir.

Analiz sonuçları, literatürdeki bazı araştırmaları destekler niteliğe sahiptir. Duygu durumları ve riskten kaçınma davranışı arasındaki muhtemel ilişkileri ortaya çıkarmak için korelasyon analizi yapıldığında, tıpkı Aren ve Akgüneş, (2018)'in de bulduğu gibi korku ve üzüntü ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı kültürden insanların araştırmaların örneklemlerini oluşturması iki araştırmanın da benzer sonuçlara ulaşmasında rol oynamış olabilir. Zira Li (2011), Çin'deki girişimciler üzerinde yaptığı benzer bir araştırmada özellikle öfke duygusunun kültürel olarak Batı kültüründen farklı olduğunu vurgulayarak her iki araştırmanın da sonucunu desteklemeyen sonuçlar elde etmiştir. Uyumlu ve nevrotik kişilik özelliği ile riskten kaçınma davranışı arasında pozitif bir ilişkinin tespit edilmesi kişilik özellikleri ile riskten kaçınma davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmaları destekler niteliktedir. Kadınların ve erkeklerin riskten kaçınma davranışı farklılık göstermektedir.

Araştırmanın literatüre önemli bir diğer katkısı da korelasyon analizi sonucu riskten kaçınma davranışı ile aralarında pozitif ilişki bulunan uyumluluk ve nevrotik kişilik özelliklerinin ve üzüntü ve korku duygularının riskten kaçınma davranışı üzerinde etkisinin olup olmadığını resgresyon analizi kurularak değerlendirilmesidir. Analiz sonucunda riskten kaçınma davranışını etki edebilecek sayısız değişkenin var olma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda etkilerin anlamlı çıkması kayda değer olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmada tek bir dönemde toplanan veriler ışığındaki bulgular üzerinden değerlendirmede bulunulması ve aynı bireylerle farklı zamanlardaki duygu durumlarının incelenmemiş olması duyguların 28 günde bir tekrarlandığı varsayıldığında bir kısıt olarak kabul edilebilir fakat aynı zamanda bundan sonraki çalışmalarda araştırmacıların aynı ilişki ve etkileri farklı veri ve veri toplama yöntemleri ile araştırması literatüre katkı sunulması bakımından oldukça iyi bir fırsat olacaktır.

Kaynakça

Anbar A., Eker M. (2009) Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algılamalarını Etkileyen Demografik ve Sosyoekonomik Faktörler. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(9), 129–150.

Angie, A.D., Connelly S., Waples, E.P., Kligyte, V. (2011). The Influence of Discrete Emotions on Judgment and Decision-Making: A Metaanalytic Review. Cognition and Emotion, 25(8), 1393-1422.

Akman Y., Korkut F. (1993). Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, 193-202.

Aren, S. Akgüneş, A.O. (2018). Dört Temel Duygunun Bireylerde Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 362-378.

Aren, S. Aydemir, S.D. (2016). Bireylerin Risk Azaltma Stratejilerini Etkileyen Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Maliye Finans Yazıları,* (105), 75-92.

Aren, S. MEŞE, K. (2018). Finansal Okuryazarlık ve Kişilik Özelliklerinin Riskli Yatırım Niyeti Üzerine Etkisi. International Congress of Management, Economy and Policy 2018 Spring 28-29 April, 2018. s.556

Bozkurt, Y. Genç Erişkinlerde Pozitif ve Negatif Rol Modellerin Beş Büyük Kişilik Faktörü Kapsamında İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018) s.20-26.

Crisan, L.G., Pana, S., Vulturar, R., Heilman, R.M., Szekely, R. Druga, B., Dragos, N., Miu, A.C. (2009). Genetic Contributions of The Serotonin Transporter to Social Learning of Fear and Economic Decision Making. Social Cognitive and Affective Neuroscience, 4(4), 399-408.

Çeçen, Y. (2002). Duygular İnsan Yaşamında Neden Vazgeçilmez ve Önemlidir?". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(9), 164-170.

De Matos, C. A., C. T. Ituassu ve C. A. V. Rossi (2007). Consumer Attitudes Toward Counterfeits: A Review and Extension. *Journal of Consumer Marketing,* 24(1), 36–47.

Daşdemir, M. (2007). Risk Altında Zamanlararası Tercihler: Alternatif Bir Fayda Fonskiyonu, *Akdeniz I.I.B.F. Dergisi 7*(14), 94-109.

Demirel, C. Yetişkinlerde Bağlanma Stillerinin Mutluluk, Yaşam Doyumu ve Depresyon ile İlişkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, 2018) s. 7-8.

Ferrer, R.A., Maclay, A., Litvak, P.M., Lerner, J. (2016). Revisiting the Effects of Anger on Risk-Taking: Empirical and Meta-Analytic Evidence for Differences Between Males and Females. *Journal of Behavioral Decision Making*, 30(2), 516- 526.

Fessler, D.M. T., Pillsworth, E.G., Flamson, T.J. (2004). Angry Men and Disgusted Women: an Evolutionary Approach to The Influence of Emotions on Risk Taking. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 95 (1), 107-123.

Frijda, N. H., & Mesquita, B. (1994). The social roles and functions of emotions. In S. Kitayama & H. R. Markus (Eds.), *Emotion and culture: Empirical studies of mutual influence* (p. 51–87). American Psychological Association.

Galton, F. (1884). Measurement of Character, Fortnightly Review, 36(212), 179-185.

Goldberg, L. R. (1990). An Alternative Description of Personality: The Big-Five Factor Structure*", Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216- 1229.

John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives, Berkeley: University of California at Berkeley. s.19

John, O. P. (1989). Towards a Taxonomy of Personality Descriptors. Personality Psychology, New York: Springer, s. 261-271.

LeDoux, J.E. (2000). Emotion Circuits in The Brain. Annual Review of Neuroscience, 23(1), 155-184.

Li, Y. (2011). Emotions and New Venture Judgment In China. Asia Pasific *Journal of Management,* 28(2), 277-298.

McCrae, R. R., Costa JR, P. T. (1997). Personality Trait Structure as a Human Universal, American Psychologist, 52(5), 509- 516.

McCrae, R. R., Costa, P. T., Busch, C. M. (1986). Evaluating Comprehensiveness in Personality Systems: The California Q-Set and the Five Factor Model, *Journal of Personality*, 54(2), 430-446.

Rajagopal, R., Pham, M.T. (1999). All Negative Moods Are Not Equal: Motivational Influences of Anxiety and Sadness on Decision Making. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 79(1), 56-77.
Rauhofer, Judith (2008). Privacy Is Dead, Get Over It! Information Privacy and The Dream of a Risk-free Society, Information & Communications Technology Law, 17(3), 185–197.
Reimann, M., Nenkov, G.Y., Macinnis, D., Morrin, M. (2014). The Role of Hope In Financial Risk Seeking. *Journal of Experimental Psychology-Applied*, 20(4), 349- 364.
Safran, D.J., Greenberg, S.L. (1991). Emotion in human functioning: Theory and therapeutic implications, (Ed: Safran, D.J; Greenberg, S.L). Emotion,Psychotherapy, and Change New York-The Guilford Press, 3-13.
Sayar, K. Dinç, M. (2008). Psikolojiye Giriş, İstanbul: Nesir Matbaacılık. s.107
Soykan, Ç. (1992). Öfke ve Öfke Yönetimi, *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-27.
Ünsal, P. (2010). Kurumlarda İyilik de Var, Ankara: Nobel Yayın, s.161- 200.
https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi:19.12.2019).
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/70fb4ac1-4be1-4ce4-8276-4b87c02962cf/Bulten_48.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-70fb4ac1-4be1-4ce4-8276-4b87c02962cf-m8AjSgi (Erişim Tarihi:19.12.2019).